

Tadeusz Dmochowski
dr hab., prof. ndzw.
Uniwersytet Gdański
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Politologii

Gdańsk 10.08.2019 r.

**Recenzja pracy doktorskiej magistra Adama Sokołowskiego,
pod tytułem**

***Determinanty polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego po
przystąpieniu Polski do NATO***

I. Temat badawczy.

Rozprawa doktorska dotyczy interesującego, dość szeroko omawianego w mediach, ale stosunkowo mało przebadanego w Polsce tematu w aspekcie polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego po przystąpieniu Polski do NATO, tj. od 1999 r. w czasie prezydentury Aleksandra Kwaśniewskiego (do 2005 r.), Lecha Kaczyńskiego (2005-2010) i Bronisława Komorowskiego (2010-2015) oraz początków prezydentury Andrzeja Dudy, wywodzących się z trzech obozów i trzech tradycji politycznych. A równocześnie w okresie trzech prezydentur Władimira Putina (2000-2008, 2012-2018) i jednej Dmitrija Miedwiediewa (2008-2012), przy stabilizacji rosyjskiej polityki zagranicznej pozostającej w rękach jednego obozu politycznego i jednego polityka, a która to polityka w opinii Autora stanowi obecnie największe zagrożenie dla polskiej racji stanu.

Problematyka polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego po przystąpieniu Polski do NATO nie była dotąd w sposób wystarczający - z uwagi na wagę problemu - przedmiotem szerszego zainteresowania polskich badaczy, o czym świadczy m. in. brak kompleksowej monografii poświęconej zagadnieniu determinantów polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego po przystąpieniu Polski do NATO.

W związku z tym podjęcie przez Autora próby monograficznego opracowania tematu w latach (1999-2016) (s. 8) stanowi istotną próbę uzupełnienia luki w polskiej literaturze przedmiotu w tym zakresie. Przy czym podkreśla on, że polska polityka zagraniczna i

bezpieczeństwa narodowego od rozpadu ZSRR „prowadzona jest w sposób względnie niezależny” (s. 8).

Autor za cel podstawowy pracy (tj. w rozumieniu recenzenta: podstawowy cel badawczy rozprawy) uznaje „analizę i ocenę wzorów relacji Polski z państwami sąsiednimi w oparciu o członkostwo w sojuszu i na podstawie prowadzonej przezeń polityki bezpieczeństwa narodowego z głównym czynnikiem bezpieczeństwa militarnego” (s. 9).

W związku z tym Autor opracował cztery modele tych relacji, przedstawione w dwóch rozdziałach (s. 9). Są to modele: 1. relacji z Niemcami, jako mocarstwem regionalnym w ujęciu ekonomicznym, 2. relacji z Rosją, jako mocarstwem militarnym, 3. Relacji z „państwami bałtyckimi, jako małymi państwami bez możliwości prowadzenia aktywnej polityki”, 4. relacji z „państwami Grupy Wyszehradzkiej, jako państwami małymi i średnimi, odgrywającymi małą rolę w kształtowaniu polityki w regionie” (s. 13).

Należy nadmienić, że wszystkie omawiane państwa – z wyjątkiem Rosji – należą do NATO: Polska, Niemcy, państwa bałtyckie (Litwa, Łotwa, Estonia), państwa Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Czechy, Słowacja, Węgry).

W badaniach Autor wychodzi z realistycznej perspektywy badawczej (s. 10).

„W celu analizy uwarunkowań i wyszczególnienia na ich podstawie determinantów polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego oraz stworzenia modeli relacji Polski z krajami omawianymi ... w pracy” Autor postawił 3 tezy (s. 9):

1. polska polityka zagraniczna i bezpieczeństwa narodowego jest determinowana przez uczestnictwo w NATO i UE. „Ze względu na aktywny udział w NATO i UE kolejne polskie rządy wraz z korpusem dyplomatycznym mają możliwość aktywnej realizacji polskich interesów na forum tych instytucji”;
2. „realizacja interesów Polski na arenie międzynarodowej podlega rewizji z racji sprzecznych interesów z innymi, często silniejszymi państwami. To co w perspektywie polskiej uznawane jest za interes narodowy, bardzo często jest sprzeczne z interesami innych państw, natomiast to może stać się podstawą do konfliktów na polu dyplomatycznym, ale także militarnym”;
3. „Polska polityka zagraniczna i bezpieczeństwa narodowego jest kształtowana nie tylko przez działania decydentów państwa, ale również przez czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Czynniki te są efektem decyzji politycznych oraz wynikiem innych, niezależnych od decydentów wydarzeń i działań” (s. 9).

Dla weryfikacji postawionych tez Autor postawił podstawowe, dodatkowe i pomocnicze pytania badawcze oraz sformułował 6 hipotez (s. 9, 18-20).

„Autor określił hipotezy, które w ramach ... dysertacji poddaje falsyfikacji w celu ich potwierdzenia lub też eliminacji. Hipotezy zawarte zostały w formie równoważników zdań oraz pytań: (s. 11):

1. Czy Polska prowadzi aktywną politykę międzynarodową i jest państwem, które realizuje własne interesy poza granicami geograficznymi i wykorzystując w tym celu forum organizacji międzynarodowych ?
2. Polska nie posiada wystarczającej siły zarówno dyplomatycznej, jak i militarnej aby samodzielnie realizować interesy na zewnątrz kraju.
3. Czy można wyszczególnić czynniki mające znaczny wpływ i determinujące polską politykę zagraniczną i bezpieczeństwa narodowego ?
4. Silne i niezależne państwo w Europie środkowo-wschodniej mogłoby z powodzeniem zagrozić interesom niemieckim i rosyjskim w obszarze Europy wschodniej, dlatego państwa te powinny marginalizować znaczenie wyróżniających się państw z tego obszaru, takich, jak Polska.
5. Czy Polska posiada wypracowaną koncepcję bezpieczeństwa narodowego?
6. Polsk polityka zagraniczna i bezpieczeństwa narodowego podlega fluktuacjom wynikającym ze zmiennego środowiska bezpieczeństwa i zagrożeń pojawiających się w jej otoczeniu politycznym i geograficznym oraz wydarzeniom o charakterze militarnym na wschodzie (s. 11).

Dla pogłębionego zbadania przedstawionych czterech modeli badawczych Autor przedstawił 12 pytań badawczych (s. 18-19) oraz pięć pytań dodatkowych i pomocniczych (s. 19-20).

Dla przeanalizowania problemu badawczego Autor wskazuje na wykorzystanie kilku metod badawczych, takich jak: metoda porównawcza, analizy systemowej, historyczna, instytucjonalno-prawna, analizy decyzyjnej i metoda monograficzna, (s. 10-11).

II. Tytuł, zakres badawczy – definiowanie pojęć, cezury chronologiczne

Tytuł rozprawy nie budzi zastrzeżeń. Podjęty temat badawczy jest istotny z punktu widzenia zarówno naukowego, badawczego, jak i praktycznego, umożliwiając sformułowanie

ocen w oparciu o zebrane i usystematyzowane fakty z zakresu polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego po przystąpieniu Polski do NATO.

Autor przedstawił trzy tezy główne, sześć hipotez oraz dwanaście podstawowych (s. 18-19) i pięć dodatkowych i pomocniczych pytań badawczych (s. 19-20).

Umocowaniem teoretycznym pracy jest rozdział pierwszy. Jego zadaniem jest według doktoranta jest „przedstawienie oraz analiza teoretycznych aspektów i istoty polskiej polityki zagranicznej w odniesieniu do polityki bezpieczeństwa narodowego”. Autor ukazuje w nim drogę Polski do NATO i UE (element i uwarunkowania historyczne) oraz analizuje i przedstawia podstawowe pojęcia.

Zakres chronologiczny recenzowanej rozprawy obejmuje lata 1999-2016 (s. 8), czyli okres od wstąpienia Polski do NATO do szczytu NATO w Warszawie w 2016 r., biorąc również pod uwagę rezultaty szczytu, na którym zapadły kolejne decyzje dotyczące bezpieczeństwa Polski (s. 8). Szkoda, że Autor nie poprowadził analizy i badań w dłuższej perspektywie czasowej, np. po stan obecny. Jednakże zastrzeżenie to ma charakter wyłącznie subiektywny i w niczym nie zmniejsza wartości tej interesującej intelektualnie dysertacji.

III. Baza źródłowa i literatura przedmiotu.

Autor w przygotowaniu pracy opierał się w przeważającym stopniu o polską literaturę przedmiotu zwłaszcza w aspekcie monografii i artykułów naukowych, co jest zrozumiałe ze względu na temat rozprawy. W niewielkim stopniu reprezentowana jest tu literatura anglojęzyczna, o rosyjskojęzycznej, czy niemieckojęzycznej nie wspominając. Podobnie jest w kwestii dokumentów.

Niedosyt budzi wykorzystanie dokumentów rosyjskich (strategie, koncepcje dotyczące bezpieczeństwa, polityki zagranicznej etc., które są dostępne np. w Internecie, nie tylko w języku rosyjskim. Słabo wypada to także w odniesieniu do dokumentów NATO.

Rodzi to konkluzję, że zbyt mało miejsca w procesie zbierania materiałów, jak i w samej pracy poświęcono dokumentom, do których dostęp jest dzisiaj w większości bardzo ułatwiony dzięki dostępności materiałów zamieszczonych w Internecie – stron urzędów centralnych, np. prezydenta, ministerstw, i instytucji państwowych (Rosji, Niemiec, etc.), międzynarodowych – NATO, UE, etc. Istnieją również strony internetowe np. rosyjskie dające dostęp do większości publikowanych dokumentów m. in. dotyczących bezpieczeństwa, polityki zagranicznej, czy umów międzypaństwowych.

Autor przeanalizował cytowane dokumenty i literaturę przedmiotu wskazaną w bibliografii pracy. Atutem jest zatem sięgnięcie do dokumentów i opracowań, natomiast poważnym zastrzeżeniem, że w zbyt małym stopniu wykorzystane zostały dokumenty i literatura przedmiotu spoza Polski, pomimo specyfiki rozprawy (NATO, UE, Rosja, Niemcy, państwa bałtyckie, państwa Grupy Wyszehradzkiej)

Szkoda zatem, że Autor w ograniczonym stopniu skorzystał z istniejącej obcojęzycznej literatury przedmiotu, wykorzystując przede wszystkim opracowania polskojęzyczne (monografie, artykuły, prasa, Internet). Podobnie jest w przypadku tematyki z zakresu bezpieczeństwa czy też „ogólnopolitologicznej” (zob. bibliografia – w zasadzie tylko twórca realizmu ofensywnego J. Mearsheimer).

Autor z literatury polskiej wykorzystał m.in. prace: Z. Czachóra, J. Czaputowicza, E. Cziomera, J. Fiszera, J. Knopka, R. Kuźniara, T. Łoś-Nowak, P. Mickiewicza, W. Malendowskiego, J. Pietrasia, R. Zięby, L. Zyblikiewicza.

Słabo wykorzystane zostały prace autorów zagranicznych, m. in. rosyjskich zajmujących się problematyką bezpieczeństwa i polityki zagranicznej Rosji, NATO, etc. Autor nie wykorzystał także prasy i literatury omawianych państw.

IV. Konstrukcja rozprawy

Przedłożona do recenzji rozprawa liczy sobie 408 stron wydruku. Autor nadał jej charakter problemowo – chronologiczny. Praca składa się ze spisu treści (s. 3-7), wstępu (s. 8-22), czterech rozdziałów (rozdział I - s. 23-96, rozdział II - s. 97-168, rozdział III - s. 169-257, rozdział IV – s. 258-323), Zakończenia (s. 324-334), Aneksu rzeczowego (s. 335-368), Spisu tabel i Spisu Wykresów (s. 369), Bibliografii (s. 370-408).

Bibliografia podzielona jest na: Materiały źródłowe (s. 370-371), Monografie i prace zbiorowe (s. 371-373), Artykuły naukowe (s. 373-381), Źródła prawa (s. 381-384), Źródła internetowe (s. 384-408), Źródła prasowe (s. 408).

Problemowo – chronologiczny charakter pracy nie budzi zastrzeżeń, podobnie jak ilościowa strona pracy, która nie u wszystkich autorów przekłada się na jakość. W tym przypadku, jest jednak inaczej.

Struktura rozdziałów jest zrównoważona i nie budzi zastrzeżeń, podobnie jak struktura narracji, chociaż czasami zawiera zbyt wiele informacji szczegółowych, które czasami można by ująć w przypisach.

W rozdziale pierwszym („Teoretyczno-prawne aspekty kształtowania polityki zagranicznej Polski w latach 1997-2017”), podzielonym na 3 podrozdziały, doktorant przedstawia i analizuje teoretyczne aspekty i istotę polskiej polityki zagranicznej w odniesieniu do polityki bezpieczeństwa narodowego. Autor ukazuje w nim drogę Polski do NATO i UE (element i uwarunkowania historyczne) oraz analizuje i przedstawia podstawowe pojęcia, takie jak m. in. polityka zagraniczna, polityka bezpieczeństwa i ich determinanty. Dalej dokonuje analizy podstawowych aktów prawnych determinujących polską politykę bezpieczeństwa. A następnie możliwości oddziaływania Polski na politykę innych państw w kontekście analizy instytucjonalno-prawnej (ambasady, konsulaty, etc.).

W rozdziale drugim („Działania i wpływ podmiotów zewnętrznych na polską politykę zagraniczną i bezpieczeństwa”), podzielonym na 5 podrozdziałów, analizuje wpływ NATO na bezpieczeństwo Polski, i kolejno politykę Niemiec i Rosji wobec Polski oraz stosunki Polski z państwami bałtyckimi i państwami Grupy Wyszehradzkiej. Bardzo interesująco przedstawiony został wątek obrony polskich interesów ekonomicznych przy modernizacji czołgów Leopard (s. 116-120).

Rozdział trzeci „Polityczne, gospodarcze i militarne instrumenty wpływu Polski na inne kraje i organizacje międzynarodowe”, podzielony jest na 5 podrozdziałów. Autor przedstawia w nim rolę Polski w budowie wschodniej flanki NATO, relacje i interesy polskie wobec Niemiec, a także „zagrożenie ze strony Rosji, jako determinant polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa narodowego od upadku ZSRR”. Ten podrozdział dotyczący Rosji budzi pewien niedosyt (s. 209-226) i zdaniem recenzenta ze względu na wagę zagadnienia, gdyż Rosja stanowi podstawowe zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski w wymiarze zarówno militarnym jak i energetycznym, Autor powinien go bardziej rozbudować.

Dalej Autor ukazuje polską politykę i wpływy w państwach bałtyckich oraz polską politykę zagraniczną i bezpieczeństwa w ramach Grupy Wyszehradzkiej.

Rozdział czwarty („Wewnętrzna polityka bezpieczeństwa Polski”), podzielony jest na 3 podrozdziały, w których doktorant wskazuje na brak jednolitej strategii bezpieczeństwa, niedofinansowanie polskiego sektora zbrojeniowego i problemy modernizacyjne armii. Rozdział ten należy do najciekawszych i bardzo bogatych w warstwę faktograficzną oraz interpretacyjną.

Bez wątplenia podjęta przez doktoranta tematyka należy do zagadnień niesłychanie złożonych, związanych licznymi sprzężeniami ideologicznymi, aksjologicznymi i historycznymi, a także bieżącą grą polityczną. Pomimo tych trudności Doktorant poradził sobie z rozwiązaniem problemów badawczych.

W zakończeniu Doktorant zgodnie ze stanem faktycznym stwierdził, że cel pracy został osiągnięty a wszystkie trzy tezy potwierdzone (s. 324). Autor odpowiedział również na 12 pytań badawczych i 4 pytania uzupełniające (s. 325). Zakończenie zgodnie ze swoją funkcją pełni rolę konkluzji z przedstawionymi wnioskami oraz ustosunkowaniem się do tez i postawionych pytań badawczych.

V. Uwagi i krytyczne wskazówki recenzenta

Niekonsekwencją jest określenie ram czasowych pracy (we Wstępie) do lat 1999-2016, a następnie zastosowanie w tytule I rozdziału („Teoretyczno-prawne aspekty kształtowania polityki zagranicznej Polski w latach 1997-2017) cezury 2017 roku.

Bardziej właściwe jest używanie pojęcia państwa bałtyckie (terminologia politologiczna) zamiast kraje bałtyckie (terminologia potoczna).

Niezrozumiały jest dla mnie tytuł podrozdział „III 4. Kraje bałtyckie jako satelity ZSRR w polityce Polski” – ZSRR nie istnieje od 1991 r., a państwa bałtyckie nie były jego satelitami, tylko włączoną na siłę częścią.

W tekście występują literówki, braki liter, niekonsekwentne stosowanie w nazewnictwie właściwych liter (dużych, małych) a czasem nieporadności stylistyczne, (sygnalizuję jedynie kilka dla przykładu):

„layach” zamiast: „latach” s. 91),

„państwami grupy Wyszehradzkiej” zamiast „państwami Grupy Wyszehradzkiej” (s. 13),

„Rosyjskie zagrożenie” zamiast „rosyjskie zagrożenie” (s. 94),

„niż 25 % niż” (s. 95),

„Wrto” zamiast: „Warto” (s. 125).

„ogrywającymi” zamiast „odgrywającymi” (s. 13),

„strwożenie” zamiast „stworzenie” (s. 329),

„aneksję Krymu” zamiast „aneksja Krymu”, to samo z wojną w Syrii (s. 324),

„czołgi produkcji Radzieckiej oraz Niemieckie” (s. 120),

„rozumianej Niemieckiej myśli” (s. 120),

„Historia polskiej marynarki ... nigdy nie odgrywała większej roli w bezpieczeństwie Polski” (s. 121) – oczywiście nie chodzi przecież Autorowi o historię tylko o marynarkę !

„Posiadają one ... dolarów ... na obronę” (s. 95) – styl !

Struktura bibliografii, chociaż niestety nie rozbudowana w spisie treści, nie budzi zastrzeżeń pod względem ilościowym, aczkolwiek budzi pewne zastrzeżenia pod względem podziału: Materiały źródłowe (s. 370-371), Monografie i prace zbiorowe (s. 371-373), Artykuły naukowe (s. 373-381), Źródła prawa (s. 381-384), Źródła internetowe (s. 384-408), Źródła prasowe (s. 408).

„Materiały źródłowe” to nic innego jak w przeważającej mierze dokumenty publikowane w Internecie oraz roczniki: Rocznik statystyczny HZ i Military Balance. Podobnie „Źródła prawa” to również nic innego jak dokumenty różnego poziomu ustawodawczego lub wykonawczego (konstytucje, ustawy, uchwały, rozporządzenia, decyzje).

Dokumenty pomimo tego sztucznego rozbicia (a mogłyby zostać zgrupowane w „Materiałach źródłowych”) są bardzo dobrze reprezentowane w tej pracy analitycznej, co jest istotnym pozytywem pracy i świadczy o warsztatowych kompetencjach Autora i umiejętności pracy w oparciu o dokumenty, co jest częstą słabością innych prac promocyjnych.

Niezrozumiała jest grupa „Źródła prasowe”, w której podane są artykuły z miesięcznika „Nowa Technika Wojskowa”, miesięcznika „Polska Zbrojna”, dwumiesięcznika „Poligon, Magazyn Miłośników Wojsk Lądowych”, miesięcznika „Lotnictwo – Aviation International”, miesięcznika/dwumiesięcznika „Lotnictwo”, czy też wydawnictwa seryjnego „Wozy bojowe świata”.

W grupie „Źródła internetowe” znajdują się informacje prasowe, artykuły naukowe, dokumenty itd. Należy jednak pamiętać, że Internet jest w tym przypadku tylko nośnikiem informacji, tak jak tabliczka gliniana, papirus czy papier. A znajdują się tu m. in. udostępnione w Internecie artykuły, dokumenty, etc.

Doktorant niepotrzebnie w bibliografii w dacie odczytu (dostępu) po dacie cyfrowej dodaje „,r.”, podczas gdy wystarczyłoby wskazanie daty dostępu w przypisie (gdzie Autor podaje daty dostępu, lecz również z niepotrzebnym „,r.”).

Przygotowując pracę Autor włożył bez wątpienia dużo wysiłku w zgromadzenie i przeanalizowanie pozyskanego materiału faktograficznego.

VI Wnioski

Autor zrealizował przedstawiony cel pracy, podobnie w zweryfikował postawione tezy. Zastosował właściwe metody badawcze, umiejętnie analizował cudze poglądy naukowe i wyciągał samodzielne, choć oszczędne objętościowo wnioski własne, w oparciu o materiały źródłowe (dokumenty) i literaturę przedmiotu.

Rozprawa stanowi interesujące studium faktograficzne, uporządkowane terytorialnie (państwami, grupami państw) i w ciągu chronologicznym, dostarczające materiał faktograficzny i analityczny, oparty głównie na materiałach źródłowych (dokumentach) i polskiej literaturze przedmiotu, ujętej w spisie bibliograficznym.

VII. Konkluzja

Recenzowana rozprawa jest pracą podejmującą istotny temat badawczy, zawierającą elementy nowatorskie. Reasumując pomimo wskazanych braków i zastrzeżeń, nie wpływających jednak na wysoką jakość pracy, doktorant sprostął próbie badania naukowego i przedstawił próbę całościowego ujęcia tego niesłychanie istotnego ze względów poznawczych i praktycznych problemu, któremu powinno poświęcić się więcej miejsca w polskiej literaturze przedmiotu. Autor zarysował zarówno tło faktograficzne, jak i kwestie będące przedmiotem sporu (debaty) w opisywanym przedmiocie badań.

Biorąc pod uwagę znaczenie poznawcze omawianego problemu, zgromadzony i zaprezentowany w pracy materiał faktograficzny oraz eksplanacyjny, w ocenie recenzenta Pan magister Adam Sokołowski spełnił wymogi formalne stawiane pracom doktorskim (Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki – Dziennik Ustaw 2003, nr 65, poz. 595, z późn. zmianami) i może przejść do dalszego etapu postępowania o nadanie stopnia doktora, w związku z czym wnioskuję o przyjęcie dysertacji.

DZIEKAN
Wydziału Nauk Społecznych
dr hab. Tadeusz Dmochowski
profesor nadzwyczajny

